

Шевчук Лариса Миколаївна

канд. пед. наук, старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

НАВЧАЛЬНИЙ ТЕКСТ ЯК ФЕНОМЕН: СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Для ефективного планування й організації роботи учнів з навчальними текстами необхідне усвідомлення педагогами, потенційними авторами навчальних програм, підручників та посібників сутності поняття «текст». Філософське і психолого-лінгвістичне розуміння феномену «навчальний текст» потребує врахування лінгвістичного, семіотичного і герменевтичного підходів до визначення тексту.

У сучасних довідкових, наукових та методичних виданнях уміщено таке трактування поняття «текст»:

- «(з лат. *textus* – тканина, поєднання, в'язь, зв'язок, сплетіння, побудова) – це сукупність записаних слів, що складають логічну або мистецьку цілість.» [5, с. 119];
- «висловлювання, твір або документ, зафіксований за допомогою письма або надрукований» [6, с. 611];
- «писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність *висловлень*, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю» [12, с. 704];
- лінійна послідовність знаків, задана певним культурним кодом й визначена за правилами системи мови, та, водночас, єдине ціле, яке є об'єктом вивчення і опрацювання [4; 6; 10; 16];
- практичне втілення мови, «матеріальна оболонка ідеальних результатів людської діяльності», «знаково-мовна реалізація певної системи інформації» [16, с. 631].

За твердженням Вікторії Шабуніної, яка досліджувала засоби діалогічної організації науково-навчальних текстів, «будь-який текст є результатом комунікативного акту, наслідком взаємодії автора й адресата» [15, с. 5].

Леся Златів (опираючись на міркування Т. Кудрявцевої) окреслює поняття «науково-навчальні тексти» як «спеціально підібрані з фахової літератури тексти загальнонаукового і професійного спрямування й написані науково-навчальним стилем, тексти-препарати та пристосовані для дидактичних завдань [7, с. 36].

За Оленою Андрієць, науково-навчальним текстом вважають усне або письмове висловлювання, що «містить пізнавальну інформацію загальноначального та фахового характеру» [3, с. 78].

В авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук Ярослави Кодлюк уміщено таке трактування терміну-словосполучення «навчальний текст»: «складна система, в якій зінтегровані як його зовнішнє оформлення, що допомагає диференціювати різний за значущістю навчальний матеріал, так і внутрішня будова, яка включає педагогічно доцільний зміст, вдале мовленнєве оформлення, логічність і послідовність викладу, що в кінцевому рахунку забезпечують реалізацію основних функцій навчання – освітньої, розвивальної та виховної» [9, с. 25].

Юрій Самсонов таким чином висловлює власну неординарну думку: пропонує відмовитися від «стилістично нейтрального терміну «текст» і «навчальний текст», який в

окремих випадках розуміють як будь-який друкований текст, вміщений у підручнику, в інших як будь-який друкований текст, що використовують під час уроку, по-третє – як текст-висловлення учнів» [14, с. 3]. Для уникнення непорозумінь науковець пропонує використовувати терміни-словосполучення «обучающий текст» (термін цитуємо російською мовою) та «продукований текст».

Марина Абрамова говорить про початковий текст як про текст, який створений спеціально для використання у педагогічному процесі [1].

Лариса Яхиббаєва вважає навчальний текст продуктом усного або письмового мовлення людини, «однією з форм існування мови, зберігання і передачі знань, ... основною змістовою одиницею в освітньому процесі» [17, с. 14]. Для навчального тексту властива діалектична єдність первинності і вторинності, превалювання первинності або вторинності. Водночас Л. Яхиббаєва вважає навчальний текст особливим видом вторинного мовленнєвого твору, вторинність якого має «особливий характер, оскільки він не замінює повністю першоджерело, а виконує функцію його продовження і розвитку у відповідно із комунікативною задачею» [17, с. 6].

За А. Сабініною, навчальний текст – це «будь-який текст, який використовують у навчальному процесі незалежно від того, чи він аутентичний, методично оброблений або спеціально складений, художній, науковий чи публіцистичний» [13].

На думку Є. Александрової, навчальним «вважають текст, з яким суб'єкти освітнього процесу здійснюють текстову діяльність у формах текстосприйняття і текстопородження, спрямовану на вирішення навчальних, розвивальних і виховних задач» [2, с. 132]. Разом з тим, Є. Александрова уточнює, що статус навчального текст набуває за умови здійснення здобувачами освіти таких дій: аналіз, інтерпретація, коментування, трансформація, створення та ін.

Після такого розмаїття думок науковців і методистів виникає запитання: який текст можемо вважати навчальним? У власному дослідженні ми дотримуємося переконань, що під час окреслення трактування терміну-словосполучення «навчальний текст» необхідно враховувати значення слова «навчальний», уміщене у тлумачному словнику:

«1. Стосується до навчання, пов'язаний з ним.

2. Призначений для навчання. ... Пристосований для навчання, тренування.» [11]

Ще у 90-х роках ХХ ст. Г. Зоммер писав, що «навчальний текст» використовується з навчальною метою (а головний критерій добору – дидактичний) [8]. На нашу думку, навчальний текст – це текст, який використовують в освітньому процесі або створюють у процесі навчальної діяльності. Це може бути як текст запропонований автором підручника, посібника або вчителем, так і створений учнем. Дібрані для освітнього процесу тексти можуть бути оригінальними або адаптованими, чи створені автором навчального видання. Утім питання типів та видів навчальних текстів потребує окремого розгляду.

Список використаних джерел:

1. Абрамова М. В. (2016) Формирование коммуникативной компетенции иностранных студентов в учебно-профессиональной сфере на материале текстов по педагогике. (Дис. канд. пед. наук.) Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Псковский государственный университет», Псков.
2. Александрова Е.П. Учебный текст и текстовая деятельность в образовательном процессе. Вестник Таганрогского института управления и экономики. 2015. №2. С. 130-136. Извлечено из: <https://cyberleninka.ru/article/n/uchebnyy-tekst-i-tekstovaya-deyatelnost-v-obrazovatelnom-protsesse/viewer>
3. Андрієць О. М. (2007) Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови. (Автореф. дис. канд. пед. наук.) Херсонський державний університет, Херсон.
4. Вишняков В. Культурологія. Вилучено з: http://lubbook.net/book_457.html

5. Івченко А. (2007). Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо.
6. Зенович Е.С. (2004) Словарь иностранных слов и выражений. Москва: ООО «Издательство Астрель», ООО «Издательство АСТ».
7. Златів Л. М. (2000) Формування у студентів філологічного факультету умінь сприймати і відтворювати зміст науково-навчального тексту. (Дис. ... канд. пед. наук.) Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка, Тернопіль.
8. Зоммер Г. (1996) Типы письменных учебных текстов для развития говорения и письма. *Вопросы лингвистики и лингводидактики. Материалы конференции МАПРЯЛ, Краков, 23 - 24 апреля 1996.* Краков: Krakow Wydawnictwo Naukowe WSP.
9. Кодлюк Я. П. (2005) Теорія і практика підручникотворення у галузі початкової освіти України (1960–2000 рр.) (Автореф. дис. докт. пед. наук.) Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка, Тернопіль.
10. Комарова Л. Н. (1989) Словарь иностранных слов. Москва: Русский язык.
11. Навчальний. Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. С. 43. Вилучено з: <http://sum.in.ua/s/navchaljnyj>
12. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. (2007) Українська мова. Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана.
13. Сабинина А.А. (2009) Структура и прагматика. Извлечено из: <https://cyberleninka.ru/article/n/uchebnyy-tekst-struktura-i-pragmatika/viewer>
14. Самсонов Ю. (1992) Учебный текст как средство развития речемыслительной деятельности школьников. (Автореф. дис. канд. пед. наук.) Институт теоретической педагогики и международных исследований в РАО, Москва.
15. Шабуніна В. В. (2010) Засоби діалогічної організації науково-навчальних текстів технічної галузі в сучасній українській мові. (Автореф. дис. канд філолог. наук.) Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ.
16. Шинкарук В. І., Бистрицький Є. К., Булатова М.О. (2002) Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис.
17. Яхиббаева Л.М. (2009) Вторичность как онтологическая характеристика учебного текста и дискурса. (Автореф. дис. канд. филолог. наук.) Башкирский государственній университет, Уфа.